

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 4, Sayı 10, Kasım 2017, ss. 63-84.
Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 4, Issue 10, November 2017, pp. 63-84.

ISSN 2148-5704

DOI Number: 10.17822/omad.2017.72

Geliş Tarihi/Received: 02.11.2017 Kabul Tarihi/Accepted: 15.11.2017

BATI MÜZİĞİNİN OSMANLI/TÜRK TEMSİLCİLERİ*

Ottoman/Turkish Representatives of Western Music

Hüseyin Bülent AKDENİZ**

Özet: Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik Batı müziği ile belgelendirilmiş olan ilk tanışmaları 1553 yılında Fransa Kralı I. François'nun Kanuni Sultan Süleyman'a teşekkür etmek için gönderdiği bir orkestra ile başlar. Oysaki Osmanlı'da Batı müziğinin benimsenmesi imparatorluğun son yüzyılımı kapsamaktadır. Bu yüzyılda modernleşme, toplumun pek çok alanında etkisini gösterdiği gibi kültürel alana da nüfuz etmiştir. Müzik, bu modernleşme sürecinin dinamik bir takipçisi olmuştur. Osmanlı'nın resmî anlamda klasik Batı müziğine ilgisi Sultan III. Selim zamanında olsa da, asıl etkileşim Sultan II. Mahmut'un 1828 yılında Batı usulünde askerî bandolar oluşturması ile başlar. Böylece bu yeni resmî müzik, önce saray ve bürokraside, zaman içerisinde de sivil hayatta kalıcı bir yer edinir. Bu araştırmada, Osmanlı vatandaşı olup Avrupa'da müzik eğitimi alarak ülkesine dönen ve bu alanda çalışmalar yapan müzisyenlerin, Osmanlı'da Batı müziğinin gelişmesinde olan etkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı'da Batı müziği, Osmanlı'da Batı müziği eğitimi almış Türk müzisyenler, Osmanlı İmparatorluğu, müzik

Abstract: The first documented encounter between the Ottoman Empire and Classical Western Music took place in 1553 when one orchestra was sent by French King François I to thank Kanuni Sultan Süleyman. However, adopting Western Music in Ottoman time appeared only at the last century of the empire. In this century modernization penetrated the cultural area as it took effect in many other fields of the society. The music became one dynamic followers of this modernization period. Even if the interest of Ottomans for classical Western Music was at the time of Sultan Mahmud III officially present, the real interaction started with the formation of new western like military bands of Sultan Mahmut III in 1828. Thus, this new official music took place before in palace and bureaucracy, then in time; also in civilian life. In this research, the effect of Ottoman musicians (who studied music in Europe), on development of Western Music in the Ottoman era is studied.

Key Words: Western Music in the Ottoman Empire, Turkish musicians instructed in the Ottoman Era, Ottoman Empire, Music

Giriş

Her kültürü meydana getiren dil, edebiyat ve kıyafet gibi unsurların yanı sıra müzik de kültürü oluşturan çok önemli bir unsurdur. Osmanlı İmparatorluğu'nun müziği büyük bir çeşitliliğe sahipti. Bunun nedenleri İmparatorluğun çok geniş topraklara sahip olması ve birçok milletin burada yaşamasıydı. Sadece Anadolu'da Türkler, Kürtler, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Süryaniler, Yezidiler, Bulgarlar, Lazlar, Romanlar ve daha fazlası yaşıyordu. Bundan dolayı her şehirde ve her bölgede müzik biraz farklı çınlayabiliyordu. Değişik halk türküleri ve biçimleri her yerde farklı bir şekilde karışıyordu.¹

* Bu makale III. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Sempozyumu (ISMS), 10-11 Kasım 2017, Ankara/Türkiye'de sunulmuş ve özet bildiri olarak yayımlanmıştır.

** (Doç. Dr.), Anadolu Üniversitesi, Devlet Konservatuarı, Müzik Bölümü, Eskişehir/Türkiye, e-mail: hbakdeniz@anadolu.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0003-4128-898X

¹ <https://www.annefrank.de/mensch/tr/saadet-ikesus-altan/schwerpunktthemen/osmanische-und-europaeische-musik/>, erişim tarihi: 03.10.2017

Osmanlı İmparatorluğu'nun çok uluslu nüfus yapısı sanat alanında sürekli bir kültür etkileşimi ve daha iyiye özendirme sürecini harekete geçirmiştir. Siyasi ve toplumsal etmenler kültür çevrelerine daha geniş bir dünya görüşü kazandırmış, başka ülkelerden ve Batı'dan gelen etkilerin daha derin bir ilgi ve hoşgörülle karşılanmasını sağlamıştır. Bu siyasi, toplumsal, etnik etmenlerin bir araya gelmesi yeni fikirlerin öbür İslam ülkelerinde olduğundan daha geniş bir özgürlük ve daha büyük bir cesaret ile yansıtıldığı bir ortam yaratmıştır. Osmanlı uygarlığı ideoloji ve kültür alanındaki farklılıkları olabildiğince karmaşık, zengin bir bileşime dönüştürerek silmiş, kültür ürünlerine bir Türk kimliği kazandırmıştır. Kültür ve sanat düzeyindeki yaratıcılık süreci boyunca, musiki Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulduğu düzende en üstün değer katına yükseltilen, en çok saygı gören, en çok sevilen etkinlik olmuştur.²

Osmanlı'da müzik, temel olarak şu türler içinde değerlendirilir: Bugün "Türk sanat müziği" denilen dinî ve din dışı ince musiki, "Mehter" de denilen kaba musiki, bugün "Türk halk müziği" denilen âşık musikisi ve 19. yüzyıldan itibaren kurumsallaşan garp musikisi yani "Batı müziği"dir.³

Osmanlı Dönemi'nde saray müziği anlayışı daha çok Arabi ve Farişî ezgilere dayanıyordu. Tamburlar, darbukalar, udlar ile yapılan ve günümüzün Türk musikisi ya da Türk sanat müziği diye adlandırılan bir perdede müzik sanatı var olmaktaydı. Halk katmanında ise saz ve tekke edebiyatları hüküm sürmekteydi. Osmanlı Devleti'nin kökleri Oğuz boyuna dayanmasına rağmen, uzun zamandır Orta Asya kültüründen uzak kalan Oğuz Türkleri Arabi müzikleri kendi kültürleri ile yoğurmuştur. Yoksa o dönemde Orta Asya'daki müzik kültürü Osmanlı ile farklılık göstermektedir. İşin ilginç yanı Osmanlı döneminde Avrupalı çok sesli müzik yok değildi. 16. yüzyılda Topkapı Sarayında ve At Meydanında (Sultanahmet Meydanı), şehzadelerin sünnet ve düğün törenlerinde Avrupa'dan gelen bazı müzikçiler çok sesli müziğin ilk örneklerini sundular.⁴

Tarihçilere göre Osmanlı'nın klasik Batı müziği ile ilk karşılaşması 1553'te Fransa Kralı I. François'nın Kanuni'nin yardımına teşekkür ederken bir orkestrayı da İstanbul'a göndermesiyle başlasa da Osmanlı aslında Bizans'tan aldığı İstanbul'la birlikte 15. yüzyıldan itibaren Batı müziği ile tanışmıştı. Yani İstanbul'daki kiliselerde yapılan (çoksesli) koro müziği sayesinde, Batı müziği Osmanlı'nın içine girmiştir. I. François'nın göndermiş olduğu bu orkestra sarayda 3 gün süreyle konserler vermiştir. Kanuni ise orkestranın enstrümanlarını yakutup müzisyenleri kıymetli hediyelerle Fransa'ya geri gönderir. Bu orkestra dışında zaman zaman Galata'daki kilise orgcuları da saray halkına ve Osmanlı aydınlarına mini konserler vermekteydiler. Osmanlı padişahları sarayda halkı eğlendirmek için Avrupa'dan topluluklar davet ederler.⁵

Daha sonraki asırlarda ise Avrupa ile müzik temaslar bu tip hediyelerle devam etmiştir. En dikkat çekici hediye İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth tarafından verilmiştir. I. Elizabeth bir org ile beraber birçok Avrupa çalgısı ve çalgıcısını Osmanlı Devleti'ne göndermiştir. Bu çalgıcılar kent kent gezerek kendi sanatlarını tanıtmışlar ama hiçbirisi yeteri kadar ilgiyi görememiş, benimsenmemiştir. İngiltere kraliçesi, Sultan III. Murad'ın eşine bir org hediye eder. İlk opera ise Sultan III. Selim zamanında Topkapı Sarayı'nda sahneye konulmuştur. 19. asrın başlarında Fransız sefiri Ferriol bir Mevlevî ayinini çok seslendirmiştir. 19. yüzyılda Leyla Saz'ın piyano çaldığını görürüz. O devirde hanımlardan müteşekkil bir orkestra ve koro da mevcuttur. Saray haricinde Pera'daki Naum Tiyatrosu'nda opera ve operetler sahneye konur. Hatta Sultan Abdülmecit bu tiyatronun borçlarını dahi ödemiştir. Sanatçıları çoğunlukla Ermeni, Musevi ve Rum'dur. Türkçe ilk opera 1840'da oynandı. 1869'da Fuzuli'nin Leyla ile Mecnun'u üzerine

² Eugenia Popescu-Judet, *Türk Musiki Kültürünün Anlamları*, Çev: Bülent Aksoy, Pan Yay., İstanbul 1996, s. 17.

³ Seyit Yöre, *Osmanlı/Türk Müzik Kültüründe Levanten Müzikçiler*, *Türkiyat Araştırma Dergisi*, Sayı 24, 2008, s. 414.

⁴ <http://sosyalkatip.com/2017/08/28/osmanli-devletinde-muzik/>, 03.10.2017

⁵ http://www.yeniasya.com.tr/ali-oktay/osmanli-ve-klasik-bati-muzigi_207142, erişim tarihi: 01.10.2017

Mustafa Fazıl Efendi'nin bestelediği ilk Türk Operası sahnelendi. Hatta bazı meşhur opera ve operetler henüz Batı'da oynanmadan önce İstanbul'da oynanırdı. Osmanlı'nın klasik Batı müziği ile ilk temasları bu şekilde olmuştur.⁶

Osmanlı padişahının huzuruna çıkarak konser veren en prestijli isim şüphesiz Macar piyanist Franz Liszt idi. Liszt, 1847'de geldiği İstanbul'da yaklaşık beş hafta kaldı. Liszt İstanbul'da çok sevildi. Kendisine nişan verildi, Sultan Abdülmecit'in "İrade-i Seniye"siyle ödüllendirildi.⁷ Franz Liszt'in geleceği Osmanlı Devleti resmî gazetesi olan Takvim-i Vakayi'de üç dilli olarak bildirilmiştir. Franz Liszt sarayda ağırlanmış, kendi isteği ile Alexander Commenoliger'in evine misafir olmuştur. Bu esnada o günün bando takımı sayılan Muzika-i Hümayun'un şefi olan Donizetti'nin yazdığı Mecitiye Marşı'nı piyanoya uyarlamıştır. Bununla da yetinmeyen Liszt, ünlü Türk Marşı'nı yazmıştır. Bu marşı yoldan geçen bir yoğurtçunun çıkardığı seslerden ilham alarak yazdığı rivayet edilmektedir. Bu eserlerin asılları ise Liszt Müzesi'nde sergilenmektedir.

19. asırdaki kültürel değişme yani Batılılaşma ise kendini iyiden iyiye hissettirmiştir ve Batılı düşünce akımlarının etkisi altına giren Osmanlı, Batı müziğini kısa sürede benimsemiş hatta değişen toplum beğenisinin simgesi durumuna getirmiştir.

Osmanlı'nın kültür yaşamındaki bu değişimde İstanbul'da bulunan yabancı elçilik mensuplarının etkisi çok fazladır. Özellikle kentin Beyoğlu'nda Pera kesiminde bulunan tiyatro ve opera binalarındaki konser ve opera gösterileri, dönemin sosyal yaşamındaki yeni oluşumlara araç konumundadır. Varlıklı ailelerin batılı yaşam anlayışını daha kolay benimsemeleri ile büyük bir kültürel etkileşim yaşanarak piyano ve diğer Batı tarzı müzik aletlerini öğrenme isteği yaygınlaşmıştır.

Elbette Osmanlı bireylerindeki eğitim Avrupa'daki gibi değildi. 19. yüzyılda ve hatta daha önce Avrupa'da müzik eğitimi veren müzik okulları, konservatuarlar vardı. Osmanlı döneminde böyle kurumlar olmadığı ve dolayısıyla okullu bir eğitim mümkün olmadığı için Osmanlı aristokrat ve burjuva gayrimüslim aileleri bu açığı yabancı öğretmenlerle kapatıyordu. Bu öğretmenler arasında Muzika-i Hümayun'un şefi Guiseppe Donizetti'den, Macar Tevfik Bey'e kadar seslerini dünyaya duyurmuş isimler mevcuttur.

Batılılaşma sürecini sosyal hayatı da etkilemiştir ve yerleşim Boğaziçi taraflarına doğru meyletmiştir. Günümüzdeki yalıların kaynağı da bu Batılılaşma sürecidir. Her yalıda mutlaka piyanonun olması da müziğin etkisini iyice hissettirmektedir.⁸

Abdülmecit dönemi Batılılaşma rüzgârı en çok kültürel âlemde esmiştir. Bu dönemde yani 1839-1861 yıllarında Avrupa'dan İstanbul'a gerek resim gerek müzik alanında ünlü müzisyenler gelmiştir. Bu sanatçılar arasında en önemlisi ise, padişah huzurunda resital vermek üzere gelen ilk konuk sanatçı unvanına sahip olan viyolonist Henri Vieuxtemps'tir. Vieuxtemps eşi ile birlikte çıktıkları turnede İstanbul'a da davet edilmiştir. Verdikleri bu mini resitalden sonra ise Nişan-ı Ali Kıt'ası ile ödüllendirilmişlerdir.⁹

Sultan II. Mahmut'un (1785-1839) sonu gelmeyen isyanlar tertip eden, bir askerî kuruluş olmaktan çıkan Yeniçeri Ocağı'nı 1826 yılında ortadan kaldırmasıyla, bu teşkilata bağlı olan Mehterhane de aynı zamanda kapatılmış oldu.

Yeniçeri ordusu kaldırıldıktan sonra yerine konulan Batı örneğine uygun askerin on sekiz Mehter takımı ile yürümesi uygun olmayacaktı, yeni askere yeni müzik gerekiyordu. III.

⁶ Handan TEMİRCİ, *Osmanlı Devletinde Müzik ve Batılılaşma*, <https://www.makaleler.com/osmanli-devletinde-muzik-ve-batililasma>, 17.09.2017

⁷ <http://forum.mezun.com/archive/index.php/t-47617.html>, erişim tarihi: 22.09.2017

⁸ Handan Temirci, *Osmanlı Devletinde Müzik ve Batılılaşma*, <https://www.makaleler.com/osmanli-devletinde-muzik-ve-batililasma>, erişim tarihi: 02.10.2017

⁹ <http://sosyalkatip.com/2017/08/28/osmanli-devletinde-muzik/>, erişim tarihi: 05.10.2017

Selim'in (1761-1808) saltanatı yıllarında bu alanda küçük bir deneme olmuş; III. Selim 1794'te Yeniçeri ordusuna dokunmadan onun yanı başında Avrupa örneğine uygun bir askerî birlik kurmuştu. Bu birliği yetiştirmek için getirtilmiş olan Fransız subayları, bu yeni askerî önüne bir boru takımı koymuşlardı.

Enderun'a mensup Türk gençler Batı müziği öğrenecekler, ondan sonra da askerî birlikler için bandolar kurulacaktı. Bandonun ilk öğretmenleri de Süvari Borazanı Vaybelim Ahmet Ağa ile Trampetçi Ahmet Usta'dır. Bu iki Ahmet, 1794'te III. Selim zamanında kurulan Nizam-ı Cedit (Yeni Düzen) adlı yeni asker teşkilatına girip bu askerî birliğin boru takımında çalışarak Batı müziği ile ilgilenmeye bu şekilde başlamışlardır. İlk Bandonun kuruluşundan bir süre sonra Vaybelim Ahmet Ağa ile Trampetçi Ahmet Usta, başka hizmete alınarak bando öğretmenliğine o sırada İstanbul'da bulunan Manguel adında bir yabancı getirilmesine rağmen bu kişinin hizmeti de kısa sürmüş, 1828 yılında Giuseppe Donizetti (1788-1856) çağrılarak askerî bandolar öğretmeni olarak çalışmaya başlamıştır.¹⁰

1826 yılında Mehter bandosu kapatılarak yerine bugünkü Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın temelini oluşturan Muzika-yı Hümayun kurulmuştur. Bu tarihten itibaren birçok Batılı müzisyen Osmanlı sarayında Batı müziği ve Osmanlı-Batı müziği sentezi doğrultusunda önemli çalışmalar yapmışlardır.¹¹

Muzika-yı Hümayun'un temel kolları; bando, orkestra, fasıl takımı ve müezzinan gibi bölümlerden, ek olarak da opera ve operet, tiyatro, ortaoyunu, cambaz, karagöz-hokkabaz-kukla gibi yan bölümlerden oluşmaktaydı. Fasıl takımı ise Fasl-ı Atik ve Fasl-ı Cedit olarak ikiye ayrılmıştı. Fasl-ı Atik geleneksel Türk müziği icra eden fasıl heyetidir. Fasl-ı Atik'in müzisyenleri şu kişilerdir: Hamamizade İsmail Dede, Dellalzade İsmail Efendi, Haşim Bey, Rifat Bey, Hacı Arif Bey, Latif Ağa, İsmail Hakkı Bey, Lütfü Bey, Şekerci Cemil Bey, Nuri Halil Poyraz. Fasl-ı Cedit ise fantezi eserler icra eden bir takım olup geleneksel Türk müziğinde birtakım yenilikler gerçekleştirme hedefindeydi. Fasl-ı Cedit'in müzisyenleri şu kişilerdir: Santuri Miralay Hilmi Bey, Binbaşı Pazı Osman Bey, Başçı Binbaşı Faik Bey. Takımda ut, keman, lavta, flüt, trombon, kitara, mandolin, ney, viyolonsel, dümbelek, kastanyet, zil gibi sazlar kullanılarak armonilenmiş şarkılar icra edilmiş, bu takım evlenme ve sünnet düğünlerinde de görev yapmıştır.¹² Fasl-ı Cedit'te Rıfat Bey ve Hacı Arif Bey'in eserleri ve köçekçeler armonize edilerek seslendirilmiş ve Batı müziği eserleri de icra edilmiştir. Armonizasyonu çoğunlukla Obuacı Pazı Osman Bey, grubun şefliğini de Santuri Hilmi Bey yapmıştır. Santuri Hilmi Bey Batı orkestralarındaki şeflerin yaptığı gibi grubu bir bagetle yönetmiştir.¹³ Muzika-yı Hümayun sarayın opera ve operet orkestrasını, Saray Korosunu, sarayın salon ve oda müziği topluluklarını, Askerî Saray Badosunu ve sarayın müzik hocalarının yanı sıra saray dışında tiyatro ve konser salonlarında sahneye çıkan bütün orkestraları ve konservatuvar öğretim üyelerini de bünyesinde içeriyordu. Ayrıca padişahın özel yatı Ertuğrul'un bandosu, Topçu ve Bahriye bandoları ile Bahriye Çocuk Orkestrası, Bahriye Müzik 49 Mektebi ve Darülaceze bandosu da bu kadrodan kurulmuştur. Yapı olarak merkezî bir sistemle yönetilen bir devlete benzeyen Muzika-yı Hümayun, 1826'dan itibaren padişahın özel bütçesi olan Hazine-yi Hassadan finanse edilmiştir. Kumandanları bugünkü orgenerale eşit rütbedeydi ve üyeleri çeşitli askerî rütbelere sahip subaylardan oluşmaktaydı. Bu kurumda müziğin yanı sıra Arapça, Farsça ve Fransızca gibi diller de öğretilir ve başarılı bulunan öğrenciler burslu olarak Almanya'ya

¹⁰ <http://osmanli.site/onemli-osmanli-bestekar-beste-muzisyen-muzik-musiki-nota/giuseppe-donizetti-pasa-mizikayi-humayun/osmanli-turk-muzikmusiki-levanten-muzikciler-yabanci-gayrimuslim-muzisyenler/>, erişim tarihi: 01.10.2017

¹¹ <http://www.passiontravel.com.tr/kategori/istanbul>, erişim tarihi: 11.10.2017

¹² Mahmud Ragıp Gazimihal, *Türk Askerî Müzikleri Tarihi*, Maarif Basımevi, İstanbul 1955, s. 98-102.

¹³ Nihat Ergin, *Yıldız Sarayı'nda Müzik Abdülhamit II. Dönemi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1999, s. 18.

eğitim için gönderilirdi. Abdülaziz döneminde bütün teşkilattan tek bir bakanlık sorumluydu. Muzika-yı Hümayun ayrıca alaturka (incesaz) bölümü de bulunmaktaydı.¹⁴

II. Abdülhamit oda müziğini sevmesi sebebiyle sarayda çeşitli oda müziği gruplarının kurulmasına önyak olmuştur. Bu gruplardan “Piyano Başı” olarak bilinen grupta Dussap Paşa, Poskuali, Vondra, Rafael gibi yabancı isimlerin yanı sıra, kemancı Bedir ve Rifat Beyler, flütçü Saffet ve Şevket Beyler, viyolonselci Cemil Bey ve klarnetçi Mehmet Ali Bey gibi Türk isimler de yer almıştır.¹⁵

Guatelli bu dönemde, Rossi isimli bir İtalyan borucuyu çalgıcı olarak işe almış ve bu kişi yaşlılık döneminde de eğitmen olarak görevine devam etmiştir. Rossi'nin yetiştirdiği öğrenciler arasında kornocu Tahir Bey ve Fuat Naci Bey, flütçü Yüzbaşı Haşim Bey, Osman Efendi, Mehmet Ali Bey, klarnetçi Tevfik Ağa, Bariton Cemal Ağa, kornetçi Remzi Bey ve Demir Bey, trompetçi Saip Ağa gibi isimler yer almaktadır. Rossi'nin dışında bir başka yabancı hoca olan Alberto Roberti de flütçü olarak sarayda çalışmış ve bir diğer bando üyesi olan Saffet Bey'e küçükliğünde flüt dersleri vermiştir.¹⁶

Musikinin kuramı ve uygulaması çerçevesinde çeşitli toplumsal guruplar musiki etkinliklerinin gelişmesine katkıda bulundular. Özellikle Mevlevi cemaatleri dinî ve din dışı musiki ürünlerinin yayılmasında, musiki eğitiminin güçlendirilmesinde, bu arada notanın hem musiki parçalarının hatırlanmasına hem de bu parçaların kütüphanelere kazandırılmasına yardım eden teknik bir araç olarak kullanılmasında baş rolü oynadılar.¹⁷

Batı müziği, alaturka müzik repertuarına yeni türlerde besteler eklenmesi bakımından tesir etti. Bu türler arasında marş, operet, kanto, methal vb. yer alır. Marşların Osmanlı alaturka müzik repertuarına giriş Sultan II. Mahmut dönemiyle başlar. Resmî marş uygulaması Cumhuriyet'e kadar devam etti. Batı müziğinin padişahlar tarafından bilinmeye başlamasıyla Osmanlı sarayı yerli ve yabancı müzisyenlerden gelen marş takdimleriyle karşılaştı. Osmanlı'da bestelenen marşlar incelendiğinde, ilk marşların padişahlara ithaf edildiği anlaşılır. Padişah için bestelenen marşlar dışında 19. yüzyılda bestelenen marşların çoğu asker, ordu ve savaş konuları üzerinedir. Bunlara 20. yüzyıla birlikte II. Meşrutiyet Dönemi'ni besleyen siyasi fikirler ve uygulamalarla ilgili olarak bestelenen marşların ve İstiklal marşlarının eklendiği görülüyor. Bunların dışında daha çok Cumhuriyet Dönemi'nde sayıları artacak olan okul marşları da bestelenmeye başlandı.

Sultan II. Mahmut'un saltanatından Cumhuriyet'e kadar resmî marşların varlığı ve Saray'ın Batı müziğini himayesi neticesinde, bestelenip Saray'a takdim edilen ve çoğunda padişaha övgüler bulunan marşlar arasından resmî marşlar seçildi.¹⁸

Müzik piyasasında, müzik mesleğinde profesyonelleşme, yayıncılık ve ses kayıt teknolojileri gibi gelişmeler olurken, alaturka müzik aynı zamanda Batı'nın müzikal unsurlarından da etkilendi. Müzik piyasasının oluşmasıyla paralel giden popülerleşme, şarkı türünün giderek yaygınlaşmasına sebep oldu. Osmanlı Devleti'nin Sultan II. Mahmut'tan itibaren resmî marş kullanmaya başlaması, çok sayıda besteciyi alaturka müzikte marş üretmeye teşvik etti. Bilhassa 19. yüzyıldan itibaren İstanbul'da Avrupa operalarıyla başlayan müzikli sahne gösterilerine ilgi, zamanla alaturka müzikte de operaların bestelenmesini peşinden getirdi. Görsel ve işitsel unsurların birleşerek sıradan insanlar için daha ilgi çekici bir sahne gösterisine imkân tanınması kantonun da gelişerek yaygınlaşmasında epeyce etkili oldu.

¹⁴ Vedat Kosal, *Osmanlı'da Klasik Batı Müziği*, EKO Basım Yay., İstanbul 2001, s. 91-4.

¹⁵ Emine Reyhan Serdaroğlu, *Muzika-yı Hümayun Kurulmasından Günümüze Türkiye'de Çoksesli Batı Müziğinin Kuruluşu*, (Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2008, s. 44.

¹⁶ Gazimihal, *age.*, s. 69, 78-9.

¹⁷ Eugenia Popescu-Judet, *Türk Müziği Kültürünün Anlamları*, Çev: Bülent Aksoy, Pan Yay., İstanbul 1996, s. 18.

¹⁸ Selçuk Alimdar, *Osmanlı'da Batı Müziği*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2016, s. 482-3.

Türlerde bu değişimler yaşanırken, beste üretim tarzlarında da Batı müziğindeki gibi tasvirî unsurlar kullanılmaya başladı. Özellikle Tanburi Cemil Bey, icrada bunun ileri örneğini sergiledi. Diğer taraftan çok sesli ve tonal unsurlar, süsleme ve ifade unsurları özellikle 20. yüzyıla birlikte alaturka müzik besteciliğinde kullanılmaya başladı.¹⁹

Bilhassa 19. yüzyılın ilk yarısında gelişmeye başlayan müzik piyasası, yüzyılın ikinci yarısına doğru daha geniş bir Müslüman kitlesini içine alarak büyüdü. Bu değişimde etkili olan unsurlardan birisi Türkçenin ve alaturka müziğin kullanıldığı sahne sanatlarının gelişmesidir. Yüzyılın ortalarından itibaren görsel ve işitsel bir gösteri sanatı, İstanbul halkının boş zaman faaliyetleri arasında tüketilen ürünlerini geniş kitlelere ulaştırmaya başladı.

Sahne gösterisinin müzikle beslendiği iki ürün bu dönemde İstanbullu seyircilerle buluştu: operet ve kanto. Doğrudan Avrupa'dan aktarılan bir tür olan operetin, İstanbul'da ilk önce Batı müziğinde örnekler sergilenirken zaman içerisinde yerli örnekleri de üretilmeye başlandı. İlk örneklerde Batı müziği kullanılsa da daha sonra alaturka müzik unsurları içeren operetler repertuvara eklendi. Kanto ise -Batı etkileri görülse de- İstanbul'da gelişen bir müzik türüdür. Kadınlardan oluşan ilk dönem kantosunda, şarkıcının sahne hareketleri bu müziği tanımlayan önemli bir unsurdur.

Bu iki müzik türünün İstanbul piyasasındaki gelişmesi açısından bir ortak noktası vardır. Güllü Agop (Vartovyan) Efendi'nin Osmanlı Tiyatrosu'ndaki faaliyetleri bu iki eser üretimini önemli ölçüde etkilemiş görünüyor. Bu faaliyetlerden biri Güllü Agop'un tiyatrosunda yerli operetleri içeren ilk müzikli oyunların seyircilere sunulmasıdır. İkincisi ise Güllü Agop'un sahip olduğu Türkçe oyun oynatma imtiyazının piyasadaki rekabet açısından bir tehdit oluşturmasıdır. Bu durum, ilk örnekleri içerisinde kantonun yer aldığı tuluat sanatının gelişerek yaygınlaşması üzerinde epeyce etkili oldu.

Dikran Çuhacıyan'ın operetlerinden önce ilk Türkçe opera denemesi, Hekimbaşı Abdülhak Molla'nın oğlu ve şair Abdülhak Hamit'in babası olan Hayrullah Efendi'ye (ö. 1866) aittir. Tıbbiye Mektebinden 1844 yılında hekim olarak mezun olan Hayrullah Efendi, maarif hizmetlerinde bulundu ve İran'da Türk elçisi olarak görev yaptı. Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Tarihi adlı eseri ile meşhur oldu. Tarih dışında edebiyat ve sanata da ilgi duyan yazar, Paris'teki ve İstanbul'daki operaların iyi bir izleyicisiydi. Bu görgü ve bilgisinin sonucunda Hikâye-i İbrahim Paşa be İbrahim Gülşenî isimli opera livresini kaleme aldı. 1844 yıllarında yazıldığı tahmin edilen eserde Kanuni Sultan Süleyman döneminde vezir İbrahim Paşa ve Şeyh İbrahim Gülşenî'nin etrafından gelişen olaylara yer verilir. Avrupa operaları gibi tarihi ve ölümcül rekabet içeren bir konu seçen Hayrullah Efendi, eserinin bazı yerlerinde kişilere gazeller söyleterek opera aryalarını taklit etmeye çalıştı. Eserde "tiyatronun içi biraz karanlık edilip muzika dahi gayet hazin ve muhrık (yakıcı) olarak bir hava çalıp" ifadesinin yer aldığı bu eser ilk alaturka müzik içeren müzikli bir eser olarak görünür.

Türkçe tiyatro eserlerinin yazılmasıyla müziğin sahne sanatlarındaki kullanımına imkân sağlandı. İbrahim Şinasi Bey (1826-1871) öncü Türkçe tiyatro yazarları arasında yerini alır. Şinasi Bey'in Şair Evlenmesi adlı komedisi 1858'de yazıldı ve aynı sene Naum Tiyatrosu'nda sahnelendi.²⁰

1870 ile birlikte alaturka müzik unsuru içeren ilk Türkçe operetleri sergilenmeye başlanır. Dikyan Çuhacıyan ve Alexandre Alberetto tarafından bestelenen "Arif'in Hilesi" ilk Türkçe komik operadır. Bu eser, 9 Aralık 1872 tarihinde Osmanlı Tiyatrosu'nda ilk defa seyircisi ile buluşur.²¹

¹⁹ *Age.*, s. 477-8.

²⁰ Selçuk Alimdar, *age.*, s. 487-8.

²¹ Selçuk Alimdar, *age.*, s. 490.

Osmanlı Tiyatrosu'ndan ayrılan Dikran Çuhacıyan, kendi operet heyetini oluşturmak ve hazırlamakla geçirdiği bir süreden sonra Beyazıt Tiyatrosu'nda ve ardından Fransız Tiyatrosu'nda daha uzun soluklu olmak üzere tekrar operet icralarına başladı. Çuhacıyan ve Alberetto'nun bestelediği bir sonraki eser olan Köse Kâhya aynı tiyatrodaki 1875'te icra edildi. Librettosu Karekin Rıştuni'ye (1840-1879) ait olan bu komik operanın ardından yine aynı ay içerisinde "Leblebici Horhor'un" ilk temsili verildi. Librettosu Takvor Nalyan'a (1853-1876) ait olan bu komik operayı Çuhacıyan besteledi. İlk temsile ilişkin gazete ilanına göre, operanın ilk perdesi Kâğıthane'deki, 2. ve 3. perdeleri Hurşid Bey'in hanesiyle bahçesindeki olayları anlatıyor. İlanda dikkati çeken bir ifade de eserin "millî tarzda" bestelenmiş olmasıdır. Türk operet besteciliğinde bir diğer önemli isim Kemani Ali Haydar Bey'dir (1846-1904). Küçük yaşta Muzika-i Humayun'a giren besteci Batı ve alaturka müzik öğrendi. Keman ve flüt çalan Haydar Bey, binbaşılığa kadar yükseldi. Haydar Bey'in en ünlü opereti "pembe kız"dır. Sözleri Osman Nuri ve M. Muslihiddin Beyler tarafından yazılmış olan eser 3 perdeden oluşan komik bir operadır. Çengi, Sigorta, Binbirdirek ve Allak Kız, Haydar Bey'in diğer operetleri arasındadır.

II. Meşrutiyet öncesi müzikli oyunlardan biri de Ahmet Mithat'ın kaleme aldığı "Zeybekler"dir. Eserin müziğini Rum asıllı şarkı bestecisi olan Lavtacı ve Hanende Hristo Efendi (Hristaki Kıryaziz ö. 1914) 1884'te besteledi. II. Meşrutiyet döneminde, yerli operet besteleri ve bu eserleri icra edecek çeşitli opera heyetlerinin de sayısı arttı.²²

Osmanlılarda musiki çok kere dinî, tasavvufî, askerî işlevlerin bir parçası olarak var olmuştu. Böyle bir işlevden bağımsız olan, yani zevk vermeyi yahut hoşça vakit geçirtmeyi, eğlendirmeyi amaçlayan musikinin temsilcileri ise, uğraşlarını, büyük ihtimalle, asıl meslekleri dışında ek bir görev olarak sürdürmekteydiler. Musikinin Osmanlı döneminde başlı başına bir uğraş hâline gelmesi ise, bir musiki piyasasının oluşmaya başladığı 19. yy sonlarına doğru gerçekleşebilmiştir. Daha önce geçimini sadece musiki ile kazananlar ise, herhâlde, musikiciler topluluğunun çok küçük bir kesimini oluşturuyordu. Onların da büyük bir bölümünün bu işlerle ömürleri boyunca değil, hayatlarını yalnızca belirli bir dönemde uğraşmış oldukları tahmin edilebilir.²³

Muzika-ı Hümayun'un başına geçen eğitimciler, Osmanlı topraklarına yerleşen "Avrupalı" müzisyenler ve Avrupa'ya müzik eğitimine gönderilen Türkler sayesinde, Osmanlı döneminin sona erışı ve cumhuriyetin ilanına kadar Batı müziği büyük yol almıştır. Batı müziği, azınlık halk ve Levantenler sayesinde çok gelişmiştir. Aslında "azınlık" kelimesinin dikkatli kullanılması gerektiğini de burada belirtmeliyiz. Şöyle ki; Osmanlı Devleti'nin vatandaşı olarak hayatını sürdüren bu halk, aslında yerleştikleri bölgeye göre azınlık olarak değil, belki de çoğunluğu oluşturan "Osmanlı vatandaşı" olarak düşünülmelidir. İstanbul'un özellikle Pera semtinde yoğun bir nüfusa sahip olan kitle, belki de "Avrupa kökenli Türkler" olarak adlandırılmalıdır. Zaten onlar da yaşamlarını bir yabancı gibi değil, Osmanlı vatandaşı gibi sürdürmüşlerdir. Gerek Osmanlı padişahlarının maddi desteğiyle gerekse kendi imkânlarıyla Avrupa'ya müzik tahsiline giden Türkler olmuştur. Bu Osmanlı / Türk müzisyenler eğitimlerini tamamlayıp Osmanlıya dönerek, kendi ülkelerinde Batı müziğinin gelişimine katkıda bulunmuşlardır.²⁴

Ali Ufki Bey (Albert Wojciech Bobowski)

Polonya doğumlu bir mühtedi olup asıl adıyla Wojciech Bobowski, bunun dışında Albertus Bobovius ya da Ali Bey diye bilinen Ali Ufki (1610-yak.1677) hem bir yazar hem de saray fasıl heyetinde santuriydi.

²² Selçuk Alimdar, *age.*, s. 491-2.

²³ Bülent Aksoy, *Avrupalı Gezginlerin Gözüyle Osmanlılarda Musiki*, Pan Yay., İstanbul 2003, s. 266.

²⁴ Evren Kutlay Baydar, *Osmanlı'nın Avrupalı Müzisyenleri*, Kapı Yay., İstanbul 2010, s. 6.

IV. Murad zamanında, Kırım Türkleri tarafından kaçırılıp, (1630'lu yıllarda) tutsak olarak İstanbul'a getirildi. Enderun'da 19 yıl eğitim alarak Doğu ve Batı dillerini (yaklaşık 17 dil), dinsel ve dindışı Osmanlı Türk müziği türlerini ve ayrıca santur çalmayı öğrendi. Düşünce ve sanat adamı olarak yetişti. Savaş anlaşmalarında tercümanlık yaptı. Osmanlı sarayı, padişahların günlük yaşayışları, Türk gelenekleri hakkında ve Türk dili üzerine kitaplar yazdı. "Ufki" mahlası ile Türkçe ve halk şiirine yakın, ilahi biçiminde şiir denemeleri yaptı; minyatürle uğraştı. Bir müzik icracısı olarak başlangıçta hanendelik yapıyordu. Enderun'daki 21. Meşk Odası'nda Takımbaşı idi. Bestecilik alanındaki çalışmaları santur çalmasını öğrendikten sonradır. Bundan dolayı birçok kaynakta adı Santuri Ali olarak geçer. Ne zaman Müslüman olduğu bilinmemesine rağmen o sıralarda hâlâ köle olduğu anlaşılıyor. Bir paşa ile Mısır'a gidip dönüşünden sonra hürriyetine kavuşmuştur.²⁵

Hayatı hakkında pek az bilgi bulunan Bobowski'nin Osmanlı-Türk müzik kültürüne en önemli katkısı, Osmanlı'da Batı müzik notasını ilk defa kullanmasıdır. Bobowski, İstanbul'a getirilmeden önce Avrupa müziğini ve nota okuyup yazmasını öğrenmişti.²⁶

Ali Ufki'nin doğrudan doğruya musiki ile ilgili üç adet el yazması eseri vardır: İlki Mecmua-yı Saz u Söz; ikincisi Mecmua-yı Saz u Söz'ün Müsveddeleri olarak bilinen eser; üçüncüsü ise Mezmurlar yazmalarıdır.²⁷

Bobowski, notasını verdiği yirmiden fazla fasıl; beste, peşrev, saz semaisi, gibi musiki formları ve bunların yanında raksiye denilen oyun havaları, şarkılar ve halk ezgilerinden oluşan on yedinci yüzyılın saz ve söz eserlerini içeren²⁸ "Mecmua-yı Saz-u Söz" adlı bir kitap hazırlamıştır. Bu mecmua on altıncı ve on yedinci yüzyıllara ait 500'den fazla sözlü eser ile saz eserinin güfte ve notasını içerir. Geleneksel Osmanlı / Türk musikisi içinde kaleme alınmış ilk nota koleksiyonu olma özelliğine sahiptir. 200'ü aşkın peşrev ve saz semaisiyle birlikte, 60 kadar murabba beste, 35 kadar nakış ve semai, 120 civarında türkü, varsağı ve dinsel nitelikte eserin notasını içeren bu mecmua, Türk musikisinin tarihi açısından hayati önemi olan bir belgedir.²⁹

Bu kitapta müzik eserleri makam adına göre sıralanmış ve sağdan sola doğru bir tür Batı müzik notası esasına göre yazılmıştır. Böylece Bobowski, kendinden önce yaşamış ve çağdaşı olan sanatkarların eserlerini unutulmaktan kurtarmıştır. Mecmua'nın kenarına el yazısı ile "Sâhib-i Mâlik Bey Essantûrî" kaydını koymuştur.³⁰

Bobowski'nin müzik hakkında hazırladığı bir diğer çalışması ise Mezmurlar'dır. Bu yazma Paris'te Bibliothéique Nationale'in Şark Yazmaları bölümünde Suppl. Turc. 472 koduyla kayıtlı bulunmaktadır. Yazma 5 yaprak, 10 sayfadır. Mezmur 7, Kitab-ı Mukaddes'in Ahd-i Atik bölümünde Hazret-i Davut'un Tanrı'ya yakarış ve şikâyetlerini dile getiren şiirsel metinlerin her birine verilen addır (çoğul: Mezamir). Bunlar 150 tane'dir. Ali Ufki'nin Mezmurlar el yazması Hazret-i Davut'un ilk 14 Mezmurunun Türkçe çevirisiyle notalarından oluşur. Her Mezmur notasının başında eserin makamı belirtilmiştir. Bu Mezmurlar on farklı makamdan oluşmaktadır.³¹

Bobowski'nin yukarıda sayılan doğrudan müzikle ilgili eserleri dışında, on yedinci yüzyılda Topkapı Sarayı'ndaki yaşamı anlattığı ve içinde ayrı ayrı başlıklarla Osmanlı müzik kültürüne ilişkin bilgiler de verdiği Saray-ı Enderun (Serai Enderun) adlı bir çalışması bulunmaktadır ki Ali Ufki'nin en ilginç eserlerinden biridir kuşkusuz. Kendisi henüz

²⁵ Mehmet Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi I-II*, MEB Yay., İstanbul 2000, s. 353.

²⁶ Cem Behar, *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1998, s. 27.

²⁷ Cem Behar, *Musikiden Müziğe*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2005, s. 46.

²⁸ Eugenia Popescu- Judetz, *Prens Dimitrie Cantemir*, Çev. Selçuk Alimdar, Pan Yay., İstanbul 2000, s. 25-6.

²⁹ Cem Behar, *Musikiden Müziğe*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2005, s. 47.

³⁰ Mehmet Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi I-II*, MEB Yay., İstanbul 2000, s. 355.

³¹ Cem Behar, *Ali Ufki ve Mezmurlar*, Pan Yay., İstanbul 1990, s. 47-9.

hayattayken Avrupa'da yayımlanan (Viyana 1667) tek eseri budur. Saray-ı Enderun'un dördü yazma, ikisi basma olmak üzere altı ayrı versiyonu bilinmektedir.³² Saray-ı Enderun adlı eserinde saray meşkhanesinin işleyişini ve oradaki günlük hayatı ayrıntılı bir şekilde anlatır.³³

1665'te yazıldığı tahmin edilen Saray-ı Enderun'un Türkçeye çevrilen Albertus Bobovius ya da Santuri Ali Ufki Bey'in Anıları - Topkapı Sarayı'nda Yaşam adlı versiyonu incelendiğinde, Osmanlı müzik kültürüne ilişkin bilgilerin on iki ayrı başlıkta verildiği görülmüştür.

Bobowski'nin ince musikinin sözlü ve sözsüz fomlarında bestelediği 22 eseri vardır. Mecmua-yı Saz u Söz ile birlikte dil, tarih ve toplum konularında yazdığı ve çevirilerini yaptığı 30 civarında basılı eseri vardır.³⁴

Dimitri Kantemiroğlu (Dimitrie Cantemir)

Cantemir'in doğum ve ölüm tarihleri bazı kaynaklarda değişiklik göstermekle birlikte, Eugenia Popescu-Judetz'in Prens Dimitrie Cantemir adlı kitabında doğum ve ölüm tarihleri 1673-1723 olarak belirtilmiştir. 26 Ekim 1673'te Yaş'ta (İaşi'de) doğdu.³⁵ Dimitrie İstanbul'daki ilk ikametini 1685-1693 yılları arasında babası Boğdan hospodarı (hükümdarı) Constantin Cantemir tarafından ağabeyi yerine gönderilmiş bir rehine olarak geçirdi. Daha sonra 1695'le 1700 ve 1705'le 1707 yılları arasında yine Boğdan hospodarı olan ağabeyi Antioch'un elçisi (kethüdâ) ve nihâyet 1710'a kadar Boğdan tahtının adayı olarak İstanbul'da yaşadı. 1693'te, babasının ölümünden sonra Cantemir ailesini destekleyenler, Dimitrie'yi Boğdan tahtına geçirdiler ancak 1693 baharındaki üç haftalık kısa hükümdarlıktan Türkler tarafından azledildi. İstanbul'a getirilen Dimitrie çalışmalarına burada devam etti. İstanbul'daki yaşamını kardeşi Antioch'un Babalı'deki diplomatik temsilcisi olarak sürdürdü. Türkler, ona Boğdan Prens Küçük Kantemiroğlu unvanlarını verdiler. Sonunda kısaca Kantemiroğlu denildi, Osmanlı / Türk müziği tarihindeki yerini de bu isimle aldı.³⁶

Dimitrie, Boğdan'da bulunduğu sıralarda Yunan kültürü ve dili üzerine geniş kapsamlı bir öğrenim gördü. Genç beyzade Dimitrie 1688'de İstanbul'a geldiğinde geniş bir bilgiyle donanmıştı. Kitap okumayı çok seviyordu ve birçok konuda büyük bir öğrenme merakı vardı.³⁷ Hem Boğdan'da hem de İstanbul'da resmî ve özel eğitim almış olan Dimitrie, birçok Doğu ve Batı diline hâkim olduğu için tarih, coğrafya, dil, teoloji, felsefe, etnoloji, güzel sanatlar, astronomi, müzik ve matematik gibi alanlarda kendini iyi bir düzeyde yetiştirmiş ve çeşitli çalışmalar yapmıştır.³⁸

Akademik çalışmalarla beraber Osmanlı / Türk musikisi çalışmalarına da başlayan Dimitrie, tanbur çalmayı öğrendi. Sultan III. Ahmet, kendisini evladı yerine koymuş, şehzadeler gibi eğitilmesini istemişti. Bunun sonucu olarak Enderun'a yerleştirilerek eğitimini sürdürdü. Buradaki hocaları şair Nef'ioğlu, şair ve musikişinas Rami Mehmet Paşa, ressam Levni Çelebi, matematikçi Esad Efendi'dir. On beş yıl boyunca birlikte çalıştığı öğretmenleri, iki saygın Rum musikişinas, mühtedi Kemani Ahmet Çelebi (Ö. 1720) ve asıl adı Rum Angeli olan Tanburi Angeliki (1615-1690) idi.³⁹

Cantemir'in Osmanlı'da müzik alanındaki ilk çalışması, el-Kindi'den (M.S. 9. yy.) beri gelen Ebced notasını geliştirerek yeni bir notalama sistemi ortaya çıkartması ve bu notalama sistemini kullanarak çok sayıda ince musiki eserini notaya almasıdır. Notaya aldığı birçok eseri

³² Cem Behar, *age.*, s. 48.

³³ Cem Behar, *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1998, s. 26.

³⁴ Seyit Yöre, *agm.*, s. 418.

³⁵ Mehmet Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi I-II*, MEB Yay., İstanbul 2000, s. 358.

³⁶ Eugenia Popescu- Judetz, *Prens Dimitrie Cantemir*, Çev. Selçuk Alimdar, Pan Yay., İstanbul 2000, s. 13-4.

³⁷ Eugenia Popescu- Judetz, *age.*, s. 14.

³⁸ Seyit Yöre, *agm.*, s. 419.

³⁹ Eugenia Popescu- Judetz, *age.*, s. 15.

ve inceleyip geliştirdiği Doğu ve Osmanlı / Türk müziğine ait kuramsal bilgileri bir Edvar'da yayınlamıştır: Kitabı 'İlmi'l-Musiki 'alâ vechi'l-Hurûfât (Musikiyi Harflerle Tespit ve İcra İlminin Kitabı) adlı on bölümden oluşan edvarın (veya mecmua) bir kısmında Kantemiroğlu tarafından notaya alınan on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda bestelenmiş 315 peşrev ve 40 saz semai, edvarın diğer bir kısmında ise perdeler (sesler), makamlar, usuller, müzik bilimi, makam analizi vb. bilgiler bulunmaktadır.⁴⁰ Kantemir'in 22 peşrev, 11 saz semaisi, iki aksak semai ve bir beste olan 36 eseri yanında, yakın bir zamana değin İstanbul müzikçilerince yorumlanan Kantemir Marşı (Chanson de Cantemir), Galata Mevlevi dervişlerinin törenlerinde çalınan ve epeyce tartışma konusu olan bir ayini de sayılmaktadır. Müzik öğretmeni olan Kantemir, İstanbul'da "Sinik" Mehmed ve "Bardakçı" Mehmed Çelebi gibi, müzik alanında üne kavuşan kimselerin devam ettiği bir okul kurmuş ve öğretici bir müzik elkitabı yazmanın yararlı olacağını anlamıştı. Kantemir, "müzik sanatını içeren küçük kitaptan başka", "İstanbul gibi koskoca bir kentte ancak üç dört kişinin bildiği bu sanatın ilkelerini ve inceliklerini açıklamak için daha ayrıntılı bir kitap yazmak" düşüncesindeydi. 50 yaşında ölen D. Cantemir müzikle ilgili daha geniş bir çalışma yapacak kadar yaşayamamıştır.

Cantemir ve Bobowski'nin Osmanlı'daki yaşamlarında ve üretimlerinde ortak özellikler görülmektedir: Öncelikle her ikisi de Osmanlı'ya rehine olarak gelmiş ve birer Levanten olarak yaşadıkları Osmanlı'da, ikisi de Enderun'da eğitim almış, ikisi de farklı diller öğrenip çeşitli alanlarda araştırmalar yapmıştır. Osmanlı'daki müzik alanındaki ilk faaliyetleri de yaygın olmayan nota yazımını ortaya çıkarmaları ve birçok Osmanlı / Türk müziği eserlerini notaya almalarıdır.

Yine her ikisi de hem besteci ve seslendirici olarak hem de notaya aldıkları eserleri ve diğer müziksel bilgileri birer kitaplaştırarak Osmanlı / Türk müzik kültürüne geçmişten geleceğe katkı sağlamışlardır. Bütün bu ortak özelliklerle birlikte Bobowski, Cantemir'den farklı olarak müzik kuramına yönelmemiştir.⁴¹

Dikran Çuhacıyan

Türk gösteri sanatlarının tarihine ilk operet bestekârı olarak da geçen Dikran Çuhacıyan, 1836 ila 1840 arasındaki bir tarihte İstanbul'da doğdu. Doğum tarihi çeşitli kaynaklarda farklı verildiği için geniş bir aralık bugün kabul görmektedir. Bu büyük bestecinin babası, Padişah Abdülmecit'in saatçibaşısı Kevork Çuhacıyan'dır. Dikran, küçük yaşta aldığı özel derslerle musikiye başladı. 1861'de musiki öğrenimini geliştirmesi için ailesi Dikran'ı Milano'ya gönderdi. İtalya'da iki yıla yakın zaman kaldı. Bu zaman zarfında İtalyan opera-buffa örneklerini etüt etti. İstanbul'a dönünce de "Kınar" adlı Ermenice bir musiki dergisi çıkardı, aynı isimde bir de musiki derneği kurdu, orkestra ve korolara şeflik etti, musiki üstüne konferanslar verdi.

1868'de ilk operası olan "İkinci Arşak" Beyoğlu'ndaki Naum Tiyatrosu'nda, ertesi yıl da bazı bölümleri çıkarılarak "Olympia" adıyla aynı tiyatrodaki sahnelendi. 1870'te Naum Tiyatrosu'nun yanması üzerine Beyazıt'taki askerî misafirhaneyi kiraladı. Bu süreçte, Karakin Melikyan adlı varlıklı bir Ermeni'nin maddi desteği girişimlerini finanse ediyordu. İstanbul'da ilk operet ve komik opera ürünleri böylece sahnelenmeye başladı.

1874'te Askerî Misafirhane'de sahneye koyduğu "Arifin Hilesi" ilk Türk operetidir. Melikyan bu oyunun gördüğü ilgi üzerine besteciye yeni eserler ısmarladı. Bu sıralarda Gedikpaşa Tiyatrosu'nda temsiller sahneleyen Güllü Agop da Çuhacıyan'ın eserlerine yer vermek istedi. Kadrosunda Serope Benliyan gibi tanınmış oyuncular bulunan Güllü Agop'un ekibi çok geçmeden Çuhacıyan'ın ekibiyle birleşince operet İstanbul'da parlamaya başladı. Kışları Gedikpaşa'da, yazları Üsküdar'daki Aziziyye Tiyatrosu'nda oynayan bu güçlü kadro

⁴⁰ Seyit Yöre, agm., s. 419-20.

⁴¹ Seyit Yöre, agm., s. 420-1.

için Çuhacıyan 1875'te "Köse Kâhya" ile "Leblebici Horhor Ağa" operetlerini yazdı. Anadolu'dan İstanbul'a gelen saf bir köylünün başından geçen olayları neşeli şarkılarla canlandıran "Leblebici Horhor Ağa"daki "Çek Kayıkçı" ve dillerde uzun zaman yer eden "Biz Koroğlu Yavrusuyuz" gibi şarkılar kısa zamanda Çuhacıyan'ın ününü dört bir yana taşımaya başladı.

İlk sahnelenişinden bu yana en sevilen yerli operetlerden biri olan "Leblebici Horhor Ağa", Cumhuriyet döneminde iki kez filme alınmış, 1965'te Ankara Devlet Operası sanatçılarınca oynanmış, 1975'te TV filmi olarak çekilmiş, Türkçe dışında Ermenice, Yunanca, Almanca ve Rusça olarak da oynanmıştır.

1891'de Beyoğlu'ndaki Concordia Tiyatrosu'nda sahnelenen "Zemire" adlı operası daha sonra Paris'te sahneleniyse de beklediği ilgiyi görmedi. Son eseri olan "Indiana" operasını sahneye koyamadan büyük bir yoksulluk içinde, 25 Şubat 1898'de, İzmir'de öldü. Cenaze töreninde kendi bestesi olan "Cenaze Marşı"nın çalındığı değişik kaynaklarda zikredilmektedir. İzmir Ermeni Mezarlığı'ndaki mezarına 1903'te bir anıt dikilmiştir.

Çuhacıyan 19. yy.ın ortalarından günümüze kadar İstanbul'un musiki ve eğlence hayatında önemli bir yeri olan operet türünün ilk yerli bestecisidir. İlk operet tiyatrosunu da Ermeni oyuncularla birlikte o kurmuştur. Çuhacıyan geleneksel Türk musikisi ezgilerine armoni ve Batı tekniği uygulayan ilk bestecilerdendir.

Türk musikisi makamları ve motifleri üzerinde basit de olsa bir armoni oluşturması eserlerinin en belirgin yönüdür. Yaşadığı günlerde hak ettiği ilgiyi görememiş bir sanatçıdır. Bunun başlıca nedenleri, sahne sanatlarına karşı büyük ilgi uyandıran Abdülmecit döneminde henüz eser vermemiş olması, daha sonraki dönemlerde de opera ile operet merakının canlılığını koruyamaması ve bestecinin eserlerini sahnelemek için gerekli maddi desteği çok kere bulamamasıdır.

Eserleri asıl II. Meşrutiyet'ten sonra ilgi görmeye başlamıştı. Sevilen musikili oyunları bu tarihten günümüze kadar birçok kez sahnelenmiş, operetlerindeki sevilen şarkılar zamanın tanınmış sanatçılarınca plaklara okunmuş, böylece geniş bir dinleyici kesiminin tanıdığı bir besteci olmuştur.⁴²

Macar Tefik (Alessandro Voltan)

Macar Tefik Bey (Venedikli Tefik, Alessandro Voltan) (d. 1846 – ö. 1941), 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yaşamış piyano virtüözü ve besteci. 19. yy.da Türkiye'de çoksesli müzik tekniklerini kullanarak eser yazan ilk bestecilerdendir. Türkiye'de "Macar Tefik" veya "Venedikli Tefik" olarak tanınır. Osmanlı ordusunda görev yapmış Müşir Mehmet Ali Paşa'nın yeğeni olduğu ve babası İzzet Bey'in de Osmanlı ordusunda görev yapmış Türk asıllı bir subay olduğu söylenir. Annesi, Venedikli Macar Kontesi Bayan Allegri'dir. İlk müzik eğitimini bir piyanist olan annesinden aldı. Bir süre sonra saraydan ayrılıp İzmir'e yerleşti, bir Türk kıızıyla evlenip Müslümanlığı kabul etti ve "Tefik" adını aldı. Yaşamını İzmir'in Kokaryalı (bugünkü Güzelyalı) semtindeki evinde sürdürdü, piyano konserleri verdi, öğrenciler yetiştirdi. Eserleri İtalya, Avusturya, Macaristan ve Fransa'da yayımlandı. Yetiştirdiği öğrenciler arasında bestekârı İsmail Zühtü Bey ve Ahmet Adnan Saygun vardır. İleri yaşlarında yoksul düşen Macar Tefik, Darülaceze'ye yerleştirildi; 1941 Nisan'ında hayatını kaybeden sanatçının cenazesi Kimsesizler Mezarlığı'na defnedildi.⁴³

Faik Bey (Francisco della Sudda)

19. ve 20. yüzyıl İstanbullu müzisyenlerin en önemlileri arasında kendisi hakkında "üstün yetenekli Türk", "piyano virtüözleri arasında esen en yeni fırtına", "önemli bir yetenek", "büyük

⁴² http://www.minidev.com/kulturler/kulturler_ermen_i_mimar15.asp, erişim tarihi: 28.09.2017

⁴³ https://www.turkcebilgi.com/macar_tefik, erişim tarihi: 01.10.2017

bir virtüöz” şeklinde sözler söylenmiş olan İstanbullu piyanist Faik Bey yahut asıl adıyla Francesco della Sudda (1859-1940) vardır. Sultan II. Abdülhamit’in eczacıbaşısı Faik Paşa olarak bilinen Giorgio Della Sudda’nın oğludur. Kendisi Weimar’da Franz Liszt’in üç seneden fazla öğrencisi olmuştur. Franz Liszt’in Faik Bey’e taktığı sevimli lakap ise Der Pasha’dır. İstanbul’a döndükten sonra Cevat Memduh Altar’ın eşi Zeynep Altar’ın piyano öğretmenliğini yapmış olan bu sanatçı, İstanbul’a yerleşen bir diğer Liszt öğrencisi Géza Hegyei’nin de oturduğu sokakta, günümüzde Çukurcuma olarak bilinen mahallede, Faik Paşa Caddesi’nde ikamet etmiştir.⁴⁴

Baydar’ın aktardığı bilgiye göre Sudda Bey, Liszt’den ders almadan önce Leshetzky ve Kullak isimli hocaların öğrencisi olmuştur. Giorgio Della Sudda’nın babası Francesco Della Sudda, 1814 yılında Yunan adası Syros’da doğmuş, ancak yaşamını Osmanlı’da geçirmiş ve Faik Paşa ismini almıştır. Oğlu Giorgio Della Sudda ise İstanbul’da doğmuş ve babası gibi eczacılık mesleğinde ilerlemiştir. Aynı zamanda, saray ailesine yakın bir aileden gelen Francesco (Faik) Della Sudda Bey, Pera’nın müzikal hayatında da aktif bir şekilde rol oynamıştır. 1889 tarihli bir konserde Liszt, Piani ve Chopin gibi bestecilerin eserlerini yorumlamıştır. Piyanist ve eğitmen olan Sudda Bey, aynı zamanda bestecidir. 1 Eylül 1900 tarihinde “The Musical Times” isimli akademik bir dergide çıkan bir haber, Sudda Bey’in besteleri olduğunu belirtmektedir. “F. Della Sudda’nın Piyano Eserleri” ismini taşıyan bu habere göre, Sudda Bey piyano için kısa parçalar bestelemiştir. “F. Della Sudda’nın Piyano Eserleri” Berlin’de bulunan Ries&Erlar isimli yayınevinde basılmıştır.⁴⁵

Flütçü Saffet Bey (Saffet Atabinen)

Batı’nın Türk askerî müziğinden etkilenmesinden yıllar sonra, Batı etkisinin Osmanlı’da kendini göstermesi ile Mehterhane Muzika-i Hümayun’a dönüştürülmüş, Batı tarzı bando ve orkestralar oluşturulmaya başlanmıştır. Bu gelişmeleri eğitim amacıyla Batı’ya devlet tarafından bir müzisyenin gönderilmesi izlemiştir. Avrupa’ya gönderilen ilk Türk müzisyeni Miralay Saffet Bey’dir (1858-1939).

1908 de II. Meşrutiyetin ilanından itibaren Muzika-i Hümayunda görevli olan yabancı müzisyenlerin yerine yetişkin Türk müzisyenler alınmıştır. Aralarında bir opera ve birçok operetin bestecisi Dikran Çuhacıyan, Adnan Saygun ve diğer müzisyenlerin hocası Macar Tevfik Bey ve batı tekniği ile yazan ilk bestecilerimizden Saffet Atabinen bey gibi hocalar vardır.⁴⁶

İstanbul’un Tophane semtinde dünyaya gelen Miralay Saffet Atabinen, 1863 yılında Muzikay-ı Hümayûn’a girdi.⁴⁷ Burada A. Roberti’den flüt ve Guatelli’den de armoni dersleri almaya başladı. Osmanlı Devleti’nin göndermesiyle 1886 yılında gittiği Paris Konservatuvarı’nda müzik teorisi ve solfej üzerine bir yıl eğitim almıştır. Ayrıca ünlü flüt virtüözü Altes ile çalışmış, Teodor Dubois’ten de armoni dersleri de almıştır. Döndükten sonra ilk solfej kitabını yazmış, Muzika-i Hümayun’a şef olarak atanmış ve pek çok yeniliğin öncüsü olmuştur.

İlk Türk orkestra ve koro şefi olarak bilinen Atabinen, aynı zamanda ilk solfej kitabını yazan ve senfonik müziği orkestraya ilk tanıtan kişidir. Beethoven’in senfonileri gibi büyük eserleri idare eden ilk Türk orkestra şefi ve opera, bale, uvertür gibi büyük formlarda eserler veren ilk bestecimiz olmuştur.⁴⁸

⁴⁴ Ömer Eğecioğlu, “Batı Müziği ve İstanbul”, *Büyük İstanbul Tarihi*, Cilt 7, İstanbul, s. 65.

⁴⁵ Evren Kutlay Baydar, *Osmanlı’nın Avrupalı Müzisyenleri*, Kapı Yay., İstanbul 2010, s. 215.

⁴⁶ İdil Biret, *Türkiye’de Müzik Reform Hareketleri (Cumhuriyet Devrimleri ve Müzik)*, Sabancı Üniversitesi Mezuniyet Töreni Konuşması, İstanbul 2014.

⁴⁷ <http://www.turkishmusicportal.org/tr/besteciler/detay/saffet-atabinen>, erişim tarihi: 27.09.2017

⁴⁸ İdil Biret, *Türkiye’de Müzik Reform Hareketleri (Cumhuriyet Devrimleri ve Müzik)*, Sabancı Üniversitesi Mezuniyet Töreni Konuşması, İstanbul 2014.

Zati Arca tarafından sarayda ilk Türk Tiyatrosu girişimi olarak nitelendirilebilecek, ilk eser olan Zeybek Balesi adlı oyunun müziklerini yapmıştır.⁴⁹ Ayrıca eserleri arasında Letafet Opera-Komiği, Ertuğrul Uvertürü de vardır. Chopin'in İmpromptüsü'nün flüt için düzenlemesini de yapmıştır.

Devlet Efendi (Cosmi Devlet)

Devlet Efendi'nin adı, ilk olarak karşımıza Cemal Reşit Rey'in anılarını anlattığı Orkestra Dergisi'nin 1987 tarihli 166. Sayısında "Anılarım" makalesinde çıkar. Bu makalede Cemal Reşit Rey'in bahsettiğine göre, annesi Fethiye Hanım'ın hocası Devlet Efendi, Liszt'in bir talebesidir. Aynı zamanda Muzika-ı Hümayun orkestrasının şefliğini de yapmıştır ve bu şeflik kendisine Guatelli Paşa'dan intikal etmiştir.

Kendisi ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelere göre İstanbul'da piyano öğretmeni olan Devlet Efendi'yi, Osmanlı Sarayı, müzik tahsili için Viyana'ya göndermiştir. O yıllarda Viyana'da müzik akademisi işlevi gören okul "Viyana Müzik Severler Cemiyeti"nin yönetimindeki konservatuardır. Bu okul 1908'den sonra "Viyana Müzik Akademisi" adını almıştır. Konservatuvarın kayıtlarına göre Ekim 1852'de İstanbul'da doğan Cosmi Devlet Efendi, 12 Eylül 1881'de bu okula gitmiştir. 1882-1884 yılları arasında okuduğu Viyana Müzik Severler Cemiyeti Konservatuarı'nda; piyano, armoni, oda müziği, orkestra ve koro dersleri almıştır.⁵⁰

Devlet Efendi'nin, 1881-1882 döneminde piyano öğretmeni olan Anton Door (1833-1919), Liszt'in de piyano öğretmeni olan Carl Czerny'nin öğrencisi olmuş, bir yıl süresince St. Petersburg'da kalmış, oradan Anton Rubinstein, Alexander Dreyschock gibi ünlü piyanistlerle tanışmıştır.

Devlet Efendi'nin, 1882-1884 yılları arasındaki piyano öğretmeni Josef Dachs (1825-1896), Simon Sechter ve Carl Czerny ile piyano çalışmış, 1850 yılında Viyana Konservatuarı'nda ders vermeye başlamıştır. Hugo Wolff, Anton Rubinstein, Ferdinand Löve ve Viladimir de Pachmann gibi ünlü piyanistler onun öğrencileri olmuşlardır.⁵¹

Devlet Efendi, Viyana Konservatuarı'ndaki piyano derslerinde başarılı bir öğrencidir. Akademi kayıtlarından da görüleceği gibi ilk yılında "iki" derecesi ile geçtiği piyano derslerinde, daha sonraki yıllarda mezuniyetine kadar en yüksek derece olan "bir" ile sınavlarını birincilikle geçmiştir. Eğitimi sırasında başarısının desteklenmesi için, Osmanlı sarayından destek talep etmektedir. Burs talebi olumlu karşılanan Devlet Efendi'ye maaş bağlanmış hatta eğitimi arasında memleketine geri döndüğünde padişah tarafından dördüncü rütbeden "Nişan-ı Osmanî" ile ödüllendirilmiştir.⁵²

Saray bursuyla Viyana'da müzik eğitimini tamamlayan Devlet Efendi'nin, şark ticaret yıllıklarında isim ve adres bilgileri mevcuttur. Her yılda adının yanında piyano öğretmeni olduğu yazılmıştır.⁵³ Sarayın desteği ile müzik eğitimini Viyana'da tamamlayan Cosmi Devlet Efendi, belki de bu desteğe teşekkür mahiyetinde, dönemin padişahı II. Abdülhamit'e ithafen "Hamidiye" isimli bir Marş-Mazurka bestelemiştir. Devlet Efendi, eserinin kapağına "Padişah Abdülhamit onuruna" ibaresini eklemiştir.

Sezai ve Seyfettin (Asal) Kardeşler

Müzik eğitimlerini Viyana'da alan Sezai (1898-?) ve Seyfettin Asal (1901-1955), Padişah Mehmed Reşad devrinde saraydan aldıkları bursla okumuşlardır. Devlet Efendi'den farklı

⁴⁹ <http://osmanli.site/osmanli-muzik-musiki-sultan/mizika-i-humayun-mizika-yi/saffet-atabinen-kimdir-ilk-turk-orkestra-sefi-musika-i-humayun/>, erişim tarihi: 01.10.2017

⁵⁰ Evren Kutlay Baydar, *Osmanlı'nın Avrupalı Müzisyenleri*, Kapı Yay., İstanbul 2010, s. 230.

⁵¹ *Age.*, s. 231.

⁵² *Age.*, s. 232.

⁵³ *Age.*, s. 233.

olarak 1908 yılından sonra Viyana'ya eğitime gönderildikleri için kayıtları, Viyana Müzik Akademisi Arşivleri'nde mevcuttur. Sezai ve Seyfettin kardeşlerin Osmanlı Devleti yararına yaptıkları çalışmalar dolayısıyla aldıkları ödüllerle eğitimleri için devletten aldıkları bursa ilişkin belgeler, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde bulunmaktadır.⁵⁴

Yedi yıl süren keman ve viyolonsel eğitimlerinin yanı sıra iki yıl ak olarak kontrpuan ve kompozisyon çalışmışlardır.⁵⁵ Akademide çok başarılı olan iki kardeş aynı tarihte, 1921 yılında, mezun olmuştur. Eğitimin son sınıfındayken açılan bir yarışmayı kazanan Seyfettin Bey, akademinin direktörü Ferdinand Löve yönetimindeki orkestra eşliğinde Brahms konçerto çalmıştır.

Keman eğitiminin ardından, üç yıl daha kalarak armoni, kontrpuan ve kompozisyon alanlarında ders alan Seyfettin Bey, 1924 yılında, birinci keman olarak çaldığı Viyana Devlet Operası Orkestrası'ndan izin alarak geldiği İstanbul'da kalmıştır. Her iki kardeş de İstanbul Konservatuarı'nda ve Galatasaray Lisesi'nde öğretmenlik yapmışlardır. Konservatuarın öğrenci orkestrasını Seyfettin Asal kurmuş ve yönetmiştir.⁵⁶

Sezai ve Seyfettin Asal kardeşler, Cemal Reşit Rey ile bir "Türk Triosu" adını verdikleri bir trio kurmuşlar ve Union Française'de konserler vermişlerdir. Seyfettin Asal'ın keman ve piyano için çeşitli eserleri vardır. Ayrıca, iki kardeş birlikte "Bay Bayandır" operetinin müziklerini yapmışlardır.⁵⁷

Sezai Asal, çok sesli müziğin Türkiye'de yayılması ve sistemli bir biçimde geliştirilmesi uğrunda çaba göstermiş olan müzikçilerimizdendir. Ayrıca birçok öğrenci yetiştirmiştir.⁵⁸

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu tarih boyunca sanatın tüm dallarıyla ilgilenmiş ve bu alanlarda oluşturduğu akımlarla, gerek doğudaki gerekse batıdaki pek çok medeniyeti etkilemeyi başarmıştır. Doğu ve batı arasında bir köprü olması her iki kültürün etkileşiminde rol oynamasını sağlamıştır. Tarih sahnesinde yaklaşık altı asır boyunca varlığını sürdüren Osmanlı Devleti'nin, bu kadar uzun süre hayatta kalmasının en önemli nedenlerinden biri kurmuş olduğu kendine özgü eğitim sistemidir. Bu sistemin en önemli unsurlarından biri de müzik eğitimidir.⁵⁹

Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik müziği, benzersiz ve inceden inceye hazırlanmış bir müzikti. Bugün artık "Türk Batı müziği" olarak tanımlanmaktadır. Türk müziği; Fars, Arap, Bizans ve diğer kültürlerin karışımıdır.

Osmanlı'da modernleşme anlayışı bir bütün olarak karşımıza çıkmaktadır. Müziği ya da bir ülkede müziğin gelişimini hiçbir zaman gündelik olaylardan, politikadan, ekonomiden, eğitimden vs. ayrı tutmamak gerekir. Tüm toplumsal olaylardan müzik de etkilenmiştir; diğer bir deyişle müzik toplumun gündelik yaşamındaki değişimlerden tutun, politik, ekonomik, vs. alanlardaki değişimlerini de bir ayna gibi yansıtan bir öge olmuştur.⁶⁰

Türk askerî müziği, vuruş karakteri, aksak ritimleri ve mistik tonları ile 18. ve 19. yüzyıl Avrupa müziğini etkiledi. Yeniçerilerden esinlenen Mozart, Beethoven, Lully ve Handel opera ve diğer formlarda çeşitli eserler besteledi. 19. yüzyılda ise pek çok yabancı müzisyenin İstanbul'u ziyaret etmesi ve konserler vermesi ile Batı müziği Osmanlı'da bilinir hâle geldi.

⁵⁴ *Age.*, s. 238.

⁵⁵ *Age.*, s. 239.

⁵⁶ *Age.*, s. 241.

⁵⁷ *Age.*, s. 242.

⁵⁸ <http://yurdumuzunnagmeleri.com/prof-dr-h-ahmet-ozdemir/>, erişim tarihi: 02.10.2017

⁵⁹ Hikmet Toker-Erhan Özden, *Osmanlı Devletinde Müzik Eğitimi Veren Önemli Kurumlar*, Rast Müzikoloji Dergisi (Uluslararası Müzikoloji Dergisi), 2013, s. 108.

⁶⁰ <http://www.dunyabulteni.net/haber/127205/osmanli-modernlesmesinin-muzikal-boyutu>, erişim tarihi: 03.10.2017

Çoksesli müziğin, yurtdışından gelen Batılı sanatçıların tanıtımıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun kültür ve sanat yaşamında yer almaya başladığı görülmektedir. Müzik eğitimine ilişkin girişimler, bu alanda bilimsel eksiklikler giderildikten sonra gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla öncelikle müzik eğitimi verecek kişilerin eğitimine önem verilerek birçok öğrenci yurtdışına gönderilmiş ve bu kişilerin Cumhuriyetle birlikte yapılan kurumlarda görev almaları sağlanmıştır. Bu şekilde yetiştirilecek olan nesillerin amaçlı bir müzik eğitiminden geçmesine özen gösterilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı müziği alanında attığı adımlar, padişahların bu anlamda destekleri ve müzisyenleri ödüllendirmeleri Avrupa'da geniş yankı uyandırmıştır.⁶¹ Osmanlı sultanları, İmparatorluktaki kültürel gelişmeyi sağlamak amacıyla devirlerinin en usta müzisyenlerini maddi destek vererek, kendi ülkelerinde Batı müziğinin gelişimine katkıda bulunabilmeleri için Avrupa'ya müzik tahsiline göndermişlerdir.

Bu müzisyenlerin çoğunluğu Levanten ailelere mensup Osmanlı Türk vatandaşıydı. Nitekim onların da kendilerini her zaman bir "Osmanlı Türk'ü" olarak benimsediklerini, verdikleri yardım konserlerinden ve ithaf ettikleri eserlerinden anlıyoruz. Aynı şekilde Türk ailelere mensup ancak Batı'da eğitim almış müzisyenler de, bu Avrupalı müzisyenler gibi Batı müziği konusunda Avrupa düzeyinde yetişmiş, eserler üretmiş ve Batı müziğinin Osmanlı Devleti'nde gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Tüm bu müzisyenlerin Avrupa'da da çalışmalar yapmış olmaları ve bu çalışmalarının Batı'da ödüllerle ve gazetelerde çıkan övgü dolu yazılarla takdir toplaması hem bu müzisyenlerin Avrupa seviyesinde bire bir konumlandırılacak kadar yetkin olduklarının hem de Osmanlı'nın Batı müziği çalışmalarında; sadece kendi içinde gelişmek değil, bu gelişimiyle uluslararası arenada da üst düzeyde yer almak konusunda müzisyenlerine verdiği desteğin bir göstergesidir.

Osmanlı vatandaşı olup Avrupa'da müzik eğitimi alarak ülkesine dönen ve bu alanda çalışmalar yaparak Osmanlı'da Batı müziğinin gelişmesinde etkileri olan müzisyenlerimiz, modernleşme gayretleri ile geleneksel müziğimizin unutulması için değil, bu müziğe bir Türk kimliği katarak zengin bir bileşime dönüştürebilmek için çaba sarf etmişlerdir.

Kaynakça

A. Kitap, Tez ve Makaleler

- Aksoy, Bülent, "*Osmanlı Musikisi Geleneğinde Kadın*", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.
- Aksoy, Bülent, *Avrupalı Gezginlerin Gözüyle Osmanlılarda Musiki*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2003.
- Alımdar, Selçuk, *Osmanlı'da Batı Müziği*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.
- Baydar, Kutlay Evren, "*Osmanlıda Görevli İki İtalyan Müzisyen: Giuseppe Donizetti ve Callisto Guatelli*", *Zeitschrift für die Welt der Türken (ZfWT)* Vol 2, No. 1, 2010
- Baydar, Kutlay Evren, *Osmanlı'nın Avrupalı Müzisyenleri*, Kapı Yayınları, İstanbul 2010.
- Behar, Cem, *Ali Ufki ve Mezmurlar*, Pan Yayıncılık, İstanbul 1990
- Behar, Cem, *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998
- Behar, Cem, *Musikiden Müziğe*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005
- Behar, Cem, *Osmanlı/Türk Musikisinin Kısa Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015
- Eğecioğlu, Ömer, *Batı Müziği ve İstanbul, Büyük İstanbul Tarihi*, C.7, İstanbul

⁶¹ <http://www.dunyabulteni.net/haber/127205/osmanli-modernlesmesinin-muzikal-boyutu>, erişim tarihi: 01.10.2017

- Ergin, Nihat, *Yıldız Sarayı'nda Müzik Abdülhamit II. Dönemi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999
- Gazimihal, Mahmud Ragıp, *Türk Askerî Muzikaları Tarihi*, Maarif Basımevi, İstanbul 1955.
- Kosal, Vedat, *Osmanlı'da Klasik Batı Müziği*, Eko Basım ve Yayıncılık, İstanbul 2001.
- Özalp, Mehmet Nazmi, *Türk Musikisi Tarihi I-II*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2000
- Popescu-Judetz, Eugenia, *Prens Dimitrie Cantemir*, Çev. Selçuk Alimdar, Pan Yayıncılık, İstanbul 2000.
- Popescu-Judetz, Eugenia, *Türk Musiki Kültürünün Anlamları*, Çev: Bülent Aksoy, Pan Yayıncılık, İstanbul 1996
- Serdaroğlu, Emine Reyhan, *Muzika-yı Hümayun Kurulmasından Günümüze Türkiye'de Çoksesli Batı Müziğinin Kurumlaşması*, (Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul 2008
- Toker, Hikmet-Erhan Özden, *Osmanlı Devletinde Müzik eğitimi Veren Önemli Kurumlar*, Rast Müzikoloji Dergisi (Uluslararası Müzikoloji Dergisi), 2013
- Yöre, Seyit, *Osmanlı/Türk Müzik Kültüründe Levanten Müzikçiler*, Türkiyat Araştırma Dergisi, Sayı 24, 2008

B. İnternet Kaynakları

- Temirci, Handan, *Osmanlı Devletinde Müzik ve Batılılaşma*, <https://www.makaleler.com/osmanli-devletinde-muzik-ve-batililasma>
- <http://abdulhamit.site/abdulhamit-ve-muzik/mizika-i-humayun-mizika-yi-humayun-musika/mizika-yi-humayun-osmanli-turk-askeri-ordu-bandosu/>
- <https://www.annefrank.de/mensch/tr/saadet-ikesus-altan/schwerpunktthemen/osmanische-und-europaeische-musik/>
- <http://www.biyografya.com/biyografi/2487>
- <http://www.bulentozgen.com/naum-tiyatrosu/>
- <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/257901>
- <http://www.dunyabulteni.net/haber/127205/osmanli-modernlesmesinin-muzikal-boyutu>
- <http://forum.mezun.com/archive/index.php/t-47617.html>
- Biret, İdil, *Türkiye'de Müzik Reform Hareketleri (Cumhuriyet Devrimleri ve Müzik)*, Sabancı Üniversitesi Mezuniyet Töreni Konuşması, İstanbul 2014.
- http://gazetesu.sabanciuniv.edu/sites/gazetesu.sabanciuniv.edu/files/2013/sabanci_universitesi_20_haziran_idil_biret.pdf
- <https://www.makaleler.com/osmanli-devletinde-muzik-ve-batililasma>
- http://www.minidev.com/kulturler/kulturler_ermenimimar15.asp
- <http://omercans.blogspot.com.tr/2015/07/ali-ufkide-muzik-yazs.html>
- <http://osmanli.site/homepage-blog/page/29/>
- <http://osmanli.site/onemli-osmanli-bestekar-beste-muzisyen-muzik-musiki-nota/giuseppe-donizetti-pasa-mizikayi-humayun/osmanli-turk-muzikmusiki-levanten-muzikciler-yabanci-gayrimuslim-muzisyenler/>

<http://osmanli.site/osmanli-muzik-musiki-sultan/mizika-i-humayun-mizika-yi/saffet-atabinen-kimdir-ilk-turk-orkestra-sefi-musika-i-humayun/>

<http://www.passiontravel.com.tr/kategori/istanbul>

<https://plus.google.com/+Faikpashahotels>

<http://www.rastmd.com/>

<http://sosyalkatip.com/2017/08/28/osmanli-devletinde-muzik/>

<https://tr.pinterest.com/pin/351140102175022492/>

https://www.turkcebilgi.com/macar_tevfik

<http://www.turkishmusicportal.org/tr/besteciler/detay/saffet-atabinen>

http://www.yeniasya.com.tr/ali-oktay/osmanli-ve-klasik-bati-muzigi_207142

<http://yurdumuzunnagmeleri.com/prof-dr-h-ahmet-ozdemir/>

Fotoğraflar:

Fotoğraf 1. Orkestra Şefi Saffet Bey Yönetiminde Mızıka-yı-Hümayun

Fotoğraf 2. Naum Tiyatrosu- Türkkâri

Fotoğraf 3. Ali Ufki Bey (Albert Wojciech Bobowski)

Fotoğraf 4. Ali Ufki Bey Nota Yazısı

Fotoğraf 5. *Dimitri Kantemiroğlu (Dimitrie Cantemir)*

Fotoğraf 6. *Dikran Çuhacıyan*

Fotoğraf 7. Dikran Çuhacıyan'ın yazdığı Muhsin Ertuğrul'un yönettiği 1923 yapımı *Leblebici Horhor*

Fotoğraf 8. Dikran Çuhacıyan'ın yazdığı *Leblebici Horhor Opereti* Afışı

Fotoğraf 9. Faik Bey (Francisco della Sudda)

Fotoğraf 10. Beyoğlu Naum Tiyatrosu